

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

-обавезна садржина- свака рубрика мора бити попуњена

(сви подаци уписују се у одговарајућу рубрику, а назив и место рубрике не могу се мењати или изоставити)

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовao комисију 02.02.2018. године, Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду   2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: Др Драган Проле, редовни професор за ужу научну област Филозофске науке, 15.07.2016., Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Одсек за филозофију, председник Комисије; Др Миленко А. Перовић, редовни професор за ужу научну област Филозофске науке, 01.11.1995., Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Одсек за филозофију, ментор; Др Александар Чучковић, редовни професор за ужу научну област Социологија и филозофија, 21.01.2016., Економски факултет у Суботици Универзитета у Новом Саду, Департаман за европску и међународну економију и бизнис, члан Комисије.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: Станко (Јован) Влашки   2. Датум рођења, општина, држава: 26.01.1987., Сомбор, Република Србија   3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив Филозофски факултет, Мастер академске студије филозофије, мастер професор филозофије   4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија 2011. година, Докторске академске студије филозофије   5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: /   6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: /
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: <i>Хегелова критика романтичарског поимања религије</i>
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Навести кратак садржај са знаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикона и сл. Докторска дисертација под насловом <i>Хегелова критика романтичарског</i>

поимања религије састоји се из уводног поглавља, две велике тематске целине које су подељене на више потпоглавља и списка цитиране литературе. Рад садржи укупно 280 страница.

Дисертацију отвара сажетак на српском и на енглеском језику. У **уводном разматрању „Хегел и самооспољење романтизма“** (стр. 11-22) докторанд приступа проблему одређења појма романтизма и питању о значењу Хегелове критике романтичарског духовног покрета на пољу филозофије религије.

Прва велика тематска целина осветљава начин на који је религијски феномен појмљен у немачком романтизму (стр. 23-145). Подељена је на три потцелине. У првој се разматрају **садржај и форма романтичарске религиозности** (стр. 23-69). Садржи одељке у којима се спроводи тематизација романтичарског поимања бога (стр. 23-43) и зрења као форме религијске свести (стр. 43-69). Друга потцелина истражује **романтичарско схватање односа религије и онога практичког** (стр. 70-120). Укључује одељке „Превладавање моралног становишта“ (стр. 70-80), „Говор као медијум друштвености религије“ (стр. 80-95) и „Религија и политика“ (стр. 95-120). Истраживачка пажња треће потцелине (стр. 121-145) посвећена је **романтичарској замисли заснивања нове религије** и питању о односу романтичарске нове религије према историјским религијама, према уметности и према филозофији.

Друга велика тематска целина (стр. 146-264) осветљава смисао Хегелове експлицитне и имплицитне критике романтичарског поимања религије. Подељена је на три потцелине. У првом кораку обухвата тематизацију **Хегелове критике онтолошких основа романтизма** (стр. 146-169) и разматрање карактера **Хегелове проблематизације улоге форми непосредности у религијској свести** (стр. 169-190). Друга потцелина овог дела дисертације бави се **Хегеловом критичком рецепцијом романтичарског промишљања односа религије и делања** (стр. 191-244). Чине је одељци „Код Шлајермахера изостаје зор универзума као духа“ (стр. 191-198), „Религија и праксис у Хегеловим раним списима“ (стр. 198-213) и „Филозофија права као критика романтичарске религиозности“ (стр. 213-244). Финална етапа истраживања обликована је као разматрање Хегеловог програмског одбацивања романтичарске замисли о новој религији и носи наслов **(Не)могућност једне религије уметности** (стр. 245-264). На самом крају дисертације (стр. 265-280) налази се списак цитиране литературе који обухвата 233 библиографске јединице.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У уводном разматрању докторанд наглашава да ће пажња истраживања бити усмерена на Хегелову критику појма религије који се развија унутар тзв. јенског духовног круга као круга у којем романтичарска поетика достиже свој филозофски зенит. Његови најзначајнији представници били су Шлајермахер, Фридрих Шлегел и Новалис. Увид у унутрашњу сродност начина на који појам романтизовања одређује Новалис и Шлајермахеровог поимања религије као смисла за оно бесконачно докторанду пружа ослонац за став да је религиозност битни моменат самог појма романтизма. Докторандова теза јесте да Хегелово вишедеценијско критичко вредновање духовних тековина раноромантичарске поетике полази управо од поимања романтизма као кретања којем је религиозност иманентна и да се, стога, поље филозофије религије треба схватити као главно попрште мисаоног сучељавања Хегела с немачким романтизмом. Докторанд истиче да се полазиште тематизације Хегелове критике романтичарског поимања религије мора тражити у Хегеловом властитом појму филозофије религије. Таквим ставом образложена је и интерпретаторска одлука да се тематска целина која је у дисертацији посвећена романтичарском поимању религије структурира тако што ће се поставити питања о садржају и форми романтичарске религиозности, о романтичарском схватању односа религије и праксиса, као и о романтичарском захтеву за артистичким заснивањем нове религије. Тим ставом истовремено је образложена и неопходност да се Хегелова критика романтичарског поимања религије сагледа с обзиром на свој онтолошки, практично-филозофски и естетички аспект.

У првој потцелини првог главног дела дисертације постављена су питања о начину на који је у раном немачком романтизму поиман бог и проблему аутентичности форме религијске свести. Докторанд указује на програмски значај романтичарског депотенцирања питања о појму бога и бојјем постојању за целину романтичарског поимања религије. Докторандова теза је да то депотенцирање јесте филозофски утемељено и да његов филозофски основ јесте Фихтеова радикална критика традиционалног филозофско-теолошког поимања бога. Романтичарску намеру да се машта призна као једина духовна моћ која је меродавна да одговори на питање о схватању бога докторанд интерпретира као експликацију једног од значења фихтеовског појма уобразиље. Проблем форме религијске свести у дисертацији је истраживан трагом Шлајермахеровог поимања зрења и осећаја као форми свести које су суштинске за религијски феномен као такав. Докторанд ову етапу истраживања обликује проблематизујући резултате истраживања који су указивали на мисаону блискост Шлајермахеровог поимања религијског зрења универзума и Шелинговог појма интелектуалног зора. Докторанд закључује да је појам зрења код Шлајермахера, као и код Шелинга, мишљен с обзиром на захтев да се превлада дуалитет онога субјективног и онога објективног, као и да је оправдано говорити о естетичкој оријентацији Шлајермахеровог појма зрења. С друге стране, докторанд наглашава да је Шлајермахер појам зрења од самог почетка покушавао дистанцирати од активистичког и системског смисла који је појам интелектуалног зрења имао у дотадашњој трансценденталној филозофији. Друга потцелина дела

„Романтичарско поимање религије“ бави се односом религије према свету људског делања. Тежиште докторандовога истраживања одређено је намером да се осветле консеквенце романтичарског захтева да се оно супстанцијално религијског феномена сагледа као супстанцијалитет религије саме. Тим захтевом романтичари се супротстављају како Кантовој, тако и Фихтеовој намери да се суштина религије мисли искључиво с обзиром на њен морални смисао. Докторанд се суочава с питањем да ли критика редукције религије на морални феномен, али и религијско превладавање моралног становишта уопште за романтичаре уједно значе и позив на изградњу једног вишег поретка праксиса у односу на онај морални, или романтичарска религиозност мора остајати потпуно индиферентна према сфери људског делања. Док Шлајермахер религијску заједничност схвата као заједничност која се у медијуму говора формира на суштински трансполитичан начин, Шлегел и Новалис се одлучније сучељавају с питањем о односу религије и реалне политике. Докторанд указује на разлике у приступу овом питању које су карактеристичне за концепције водећих представника јенског романтизма, али и истиче да религиозност као смисао за оно бесконачно јесте одлучујући конституенс сваког романтичарског истраживања политичког праксиса. Трећа потцелина дисертације разматра смисао романтичарског захтева за заснивањем нове религије тако што осветљава однос романтичарске религије према историјским облицима религије, као и према уметности и филозофији. Докторанд романтичарски појам религије сагледава као манифестацију замисли која је до појма доведена у лику романтичне поезије као бесконачне, прогресивне и универзалне, али и показује да се такав појам романтичне поезије мора схватити управо с обзиром на религијски смисао који му је инхерентан.

Тематизацију Хегеловог критичког вредновања романтичарског поимања религије докторанд заснива полазећи од питања о Хегеловој критици онтолошких основа романтизма. Та се критика гради с позиција увида да романтичарску поетику треба мислити с обзиром на њено фихтеовско порекло, али и као покушај превладавања унутрашњих напетости којима је прожето Фихтеово филозофско учење. Премда ће признати право романтичарске критике идеје утемељења филозофије на једном, апсолутно првом начелу, као и критике дуализма апсолутне и коначне субјективности који је на делу у „учењу о науци“, Хегел ће одлучно истицати да је таква критика код романтичара попримила не-филозофско усмерење. Романтичарску религиозност и романтичарску иронију Хегел тумачи као манифестације истог, не-филозофског обрта унутар трансценденталне филозофије саме. За такав обрт неопходно је било спровођење делегитимизације дискурзивног мишљења и фаворизовање форми непосредности свести какве јесу зрење и осећај. Докторанд показује да се смисао Хегелове критике непосредности примарно очитује као критика покушаја да се религија заснује на оваквим формама. Оправдано се при том наглашава да код Хегела критика једностране апсолутизације форми непосредности не значи и једнострану апсолутизацију опосредованости као такве. Религији као религији елемент непосредности остаје иманентан, али филозофска концепција која захтева да себе темељи на апсолутизацији непосредности показује да сама није заиста превладала елемент религијског, представног мишљења. Већ Хегелова јенска критика филозофија субјективности његових савременика почива на таквом увиду. Тај увид ће остати

упориштем за Хегелова зрела сучељавања с романтизмом као духовним обликом који се изводи из Фихтеове филозофије. Проблем статуса форми непосредности у порецима модерне духовности за Хегела је увек истовремено и практички проблем. У трећој потцелини истраживања, докторанд Хегеловој критици романтичарског промишљања односа религије и праксиса приступа истичући да се за Хегела проблематичном показује пре свега романтичарска неспремност да свет модерне обичајности мисле као објективирање онога духовног. Иако се с хегеловског становишта не може оспорити да је раноромантичарска мисао рефлектовала иманентни дијалектицитет модерног грађанског света, за Хегела романтичарско поимање односа религије и државе остаје недостатно утолико што у романтизму изостаје тематско разликовање онога што он сам поима као државу и као грађанско друштво. Докторанд закључује да се с хегеловских позиција може говорити о томе да код романтичара питање о односу религије и државе у својој суштини није ни постављено. У завршној потцелини дисертације пажња се посвећује Хегеловим *Предавањима о естетици* као делу у којем филозоф на најексплицитнији начин вреднује романтичарске мисаоне доприносе. Докторанд полази од чињенице да Хегел романтичну уметност сагледава као уметност хришћанског света у целини и осветљава филозофске и религијске импликације Хегеловог става о немогућности да се животност религије у модерном добу обнови уз помоћ естетских средстава као што су то захтевали романтичари. Хегелова теза о филозофији као служењу богу бива схваћена као највиши израз таквог става.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Влашки, Станко (2015), „Трансцендентална филозофија у перспективама романтичарске фрагментарности“, у *Филозофија и друштво*, број 1, 2015., годиште XXVI, UDK 111.81 : 7.035.01, ISSN 0353-5738, стр. 69-87 (M24).
2. Влашки, Станко (2012), „Етика и егзегетика. Идеја филозофске теологије у Кантовом *Спису о религији*“, у *АРХЕ – Часопис за филозофију*, Филозофски факултет, Одсек за филозофију, Нови Сад, година IX, бр. 18/2012, УДК 17 Kant 1 : 2, ISSN 1820-0958, стр. 55 – 71 (M51).
3. Влашки, Станко (2013), „Посредовање спинозизма. Уводна реч о тзв. *Спору о пантеизму*“, у *АРХЕ – Часопис за филозофију*, Филозофски факултет, Одсек за филозофију, Нови Сад, година X, бр. 19/2013, УДК 1 Spinoza 1 Mendelssohn : 1 Jacobi, ISSN 1820-0958, стр. 39 – 53 (M51).
4. Влашки, Станко (2014), „Филозофско-повесна мисао Новалиса и Фридриха Шлегела“, у *АРХЕ – Часопис за филозофију*, Филозофски факултет, Одсек за филозофију, Нови Сад, година XI, бр. 21/2014, УДК 1 Schlegel F. 1 Novalis, ISSN 1820-0958, стр. 149-167 (M51).
5. Влашки, Станко (2016), „Фихтеова идеја бога“, у *АРХЕ – Часопис за филозофију*, Филозофски факултет, Одсек за филозофију, Нови Сад, година XIII, бр. 25/2016, УДК 141.4 Fichte 141.45, ISSN 1820-0958, стр. 93-110 (M51).

6. Влашки, Станко (2016), „Романтизам и романтична уметност у Хегеловој *Естетици*“, у *АРХЕ – Часопис за филозофију*, Филозофски факултет, Одсек за филозофију, Нови Сад, година XIII, бр. 26/2016, УДК 1 Hegel G : 7.035 7.01 : 27, ISSN 1820-0958, стр. 119-139 (M51).

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је потврдило своју главну хипотезу према којој рани немачки романтизам јесте духовно кретање којем је специфични религијски смисао иманентан и да Хегел романтизам критички сагледава управо на такав начин. Романтичарско поимање религије манифестује се као програмско депотенцирање питања о појму бога и божјем постојању, као борба за аутохтоност религијског феномена која се одвија као захтевање признања аутентичности форми непосредности у животу религијске свести, као критичка реакција на покушаје да се религијски феномен сведе на морал, и то као реакција која ће религију сагледати пре свега као дезинтегришући чинилац у порецима модерног делања. Докторанд је показао да се нова религија код романтичара, као универзална и прогресивна, настоји засновати трагом истих замисли које романтичари постављају у основ сопственог појма романтичне поезије.

Истраживање Хегеловог критичког вредновања романтичарског поимања религије докторанд је конкретизовао показујући да се романтичарска религиозност код Хегела у свом онтолошком смислу сагледава као покушај да се превладају ограничења Фихтеовог филозофског принципа. Неуспех тог покушаја Хегел не објашњава као прост недостатак романтичарске мисли, него наглашава да кључни проблем романтизма јесте то што се у романтизму свесно оповргава могућност да се Фихтеов филозофски принцип превлада тако што би се рефлектовало његово озбиљење у ономе супстанцијалном. Критика романтичарске религијске непосредности код Хегела је успостављена као разматрање онога што заиста јесте непосредност у религији, али и као указивање на немогућност да се религијом прекорачује филозофска појмовност. Докторанд је показао да у практичко-филозофском погледу романтичарско поимање односа религије и праксиса за Хегела остаје недостатно утолико што не успева на прави начин да постави темељно питање о односу државе с једне и религије и цркве с друге стране. Финални корак истраживања за резултат је имао закључак да Хегелов увид у немогућност да уметност изрази више потребе модерне духовности попут оне религиозне има пресудни значај за тематизацију филозофове вишегодишње критике романтичарског духовног струјања.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат је у овој докторској радњи провео изузетно успешно истраживање проблематике филозофске тематизације религијског феномена, поимања бога у њој, као и битних чинилаца који одређују саму могућност плодотворног сусрета филозофије као облика духа с религијом као обликом духа. Фундаментални је квалитет ове радње кандидатова интелектуална и филозофска самосвојност, способност за спекулативно-дијалектичко промишљање најсложенијих филозофских питања, потпуна упућеност у стање и резултате филозофских и теолошких дискусија о задатом проблему, изузетна акрибичност у третирању изворне и секундарне литературе, као и јасан стил излагања сложене филозофске

материје који показује да је кандидат постигао изузетну компетентност како у предоченим питањима, тако и у цјелини филозофије.   In genere, кандидат је сачинио првокласну докторску дисертацију.
IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:
7. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме - Да
8. Да ли дисертација садржи све битне елементе - Да
9. По чему је дисертација оригиналан допринос науци   Кандидат у дисертацији по први пут у нашој филозофији у тематско средиште својих истраживања ставља питање о Хегеловој филозофији религије и суштини њеног критичког односа према романтичарском поимању религије. Његово интерпретацијско становиште је у потпуности самосвојно, тако да дисертација представља значајни допринос филозофској литератури.
10. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања   Дисертација нема недостатака који би били од значаја за њене истраживачке резултате.
X ПРЕДЛОГ:
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:
- да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана   - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни односно измени) или   - да се докторска дисертација одбија

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

.....
Проф. др Драган Проле

.....
Проф. др Александар Чучковић

.....
Проф. др Миленко А. Перовић, ментор